

ványa. Legfontosabb változás, hogy az újjászervezésnek áldozatul esik a budai főigazgatóság. Nem a kis pozsonyi kerület olvad bele az egyébként meg is csonkított budaiba, hanem megfordítva történik és pedig azért, hogy sérelmet ne szenvedjen az az elv, mely a királyi akadémiákat és a főigazgatóságokat szorosabb kapcsolatba hozta egymással. Így történt, hogy az ország szívében fekvő iskolák igazgatása a határszéli Pozsonyba került, ugyanabban az esztendőben, amelyben II. József központosító törekvései a pozsonyi kormányzésekkel az ország középpontjába helyezik.

De nem folytatom tovább az 1784-i, szintén Ürményitől eredő újjászervezés ismertetését. Minő, több szempontból is érdekes kísérő körülmények között született meg e második tankerületi beosztás, melynek a sors valamennyi között eddig a leghosszabb, sőt a budai (1846), majd a beszercebányai (1876) főigazgatóság visszaállításától eltelve, majdnem középiskolai törvényünk koráig terjedő életet biztosított, más alkalommal óhajtom elmondani.

MADZSAR IMRE.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Újabb törekvések a hazai szabadoktatás terén.¹

A nemzetnek emelkedését a társadalmi osztályok közötti egyensúly, tehát a nemzet szellemi és anyagi műveltségének összhangja biztosítja. Ez az összhang pedig csak akkor valósulhat meg, ha a felsőbb társadalmi osztályok műveltségével arányosan fejlődik a népművelés. A történelem igazolja, hogy mindazok a nemzetek, melyeknek társadalmát szélsőséges műveltségi viszonyok jellemezték, felbomlottak; ez nyilvánvaló bizonyítéka annak, hogy a felsőbb társadalmi osztályoknak nagyobb műveltsége csak akkor lehet biztos fölépítője a szellemi életnek, ha egységes és általános népműveltségen alapszik.

Az általános és egységes népműveltségnek szolgálatában álló két főintézmény a népiskola és a szabadoktatás. A tanköteles korban a nemzeti műveltségnek elemeit a népiskola nyújtja, de ez önmagában nem biztosítja és nem is biztosíthatja az önképzésen alapuló népműveltséget, mert a népiskolából eltávozó ifjúság értelmi és erkölcsi szempontból még vezetésre szorul. A nép műveltségének fokozását, elmélyítését, az önképzésnek végső megalapozását a szabadoktatás intézménye van hivatva megvalósítani. Hogy mennyire szükséges ez a kiégésítés, azt a nép műveltségében tapasztalható hiányok mutatják.

¹ Összefoglaló ismertetés a következő munkák alapján: Huszár Károly: A felnőttek oktatásának jövő irányelvei. 1919. 12 l. Dr. Deptner Tibor: Népművelés és a szabadoktatás. 1920. 32 l. Dr. Deptner Tibor: Népművelési tanfolyamok. 1921. 12 l. Dr. Deptner Tibor: Szabadoktatási egyes, sorozatos előadások és tanfolyamok szervezése s anyaga. 1921. 32 l. Fekete József: A népfőiskolai gondolat. Dr. Czettel Jenő: A magyar népfőiskola. 1921. 19 l. Dr. Neményi Imre: Népfőiskolák. 1921. 12 l. Dr. Deptner Tibor: A magyar népfőiskolai mozgalom története. 1921. 24 l. Dr. Deptner Tibor: A Magyar Gazdaszövetség és a falusi szabadoktatás. 1921. 12 l.

A nép a jogkiterjesztés útján résztvesz a nemzetfejlesztés munkájában. Mivel azonban a jogkiterjesztés fogalmában benne rejlik az önállóság kívánalma, csak az a nép tud helyesen élni ezzel a joggal, mely értelmi és erkölcsi szempontból önállóságra képes. A jogkiterjesztés tehát csak abban az esetben van megokolva és csak akkor jelent emelkedést, ha vele arányosan fejlődik a népműveltség. A népnek önállóságra való nevelése az anyagi és a szellemi műveltség szempontjából nemzeti jelentőségű. A gazdasági életnek tervszerű irányítása szellemi feltételeket követel s a szellemi és anyagi műveltségnek ez az egymásrautaltsága a népműveltségben fejeződik ki legjellegzetesebb módon. Csak a szakszerű ismereteknek alkalmazni tudása, a munkának értékelése, a munkásnak és munkaadónak egyetértő együttműködése képesíti a népet bőséges termelésre.

A főt említett célból önként következnek, hogy a szabadoktatás anyagának kiszemelésében értékesítendőek mindazok az ismeretek, amelyek az általános, nemzeti és helyi vonatkozású műveltségnek vetik meg alapját. A nemzeti szellem kiépítéséhez szükséges anyag: a magyar nemzet történelme és alkotmánytana, a magyar nyelv- és irodalom, a néprajz és népművészet, végül a földrajzi és gazdasági ismeretek. A nemzet életének ismerete és az ebből fakadó alkotmányjogi ismeretek alapozzák meg a nemzeti öntudat kifejlődését, amely nélkül a jövőért való munkálkodás eredménytelen. A magyar nyelv- és irodalom a nemzeti léleknek másik megnyilvánulása; ez a művészet formáin keresztül vezet el a nemzeti önismerethez. A nép életében és művészetében rejlő ősi, eredeti források pedig állandóan táplálják és felfrissítik a nemzeti műveltséget. Ezek a tárgyak a szellemi élet kifejlesztését célozzák, a földrajzi és gazdasági ismeretekből pedig az anyagi műveltség fejlődésének tényezőit ismerjük meg.

A nép műveltségét a nemzeti vonatkozású ismeretekon kívül a következő tárgykörök ismerete teszi teljessé. A társadalomtudományi kérdések világítják meg a népnek helyzetét és rendeltetését, illetőleg ezek a kérdések teszik tudatossá, hogy a nép milyen különös feladatok megoldására van hivatva a társadalmi osztályok közötti munkamegosztásban. A gazdasági életben jelentős módosulásokat okoz a természettudományok ismerete, mert ezeknek segítségével használhatók ki legcélszerűbben a természet erői. Végül figyelembe veendőek a közegészségügyi kérdések, mert csak a test nevelésével párosulhat egészséges szellemi élet. Az anyagkiszemelés szempontjából döntő fontosságúak a helyi körülmények is, mert csak ezeknek figyelembevétele teszi lehetővé a főt említett ismereteknek gyakorlati alkalmazhatóságát.

Hogy az így kiszemelt anyag a szabadoktatás céljának megvalósítását biztosítsa, a tanításnak módjában is tervszerűen kell eljárni. A vezető szempontok a következők: A hallgatóság műveltségi színvonalának szemmel tartása határozza meg az ismeretek átadásának módját. Az előadás kapcsolódjék folytonosan a hallgatóságnak már meglévő ismereteihez, tapasztalataihoz. Szüntelen tekintetbe kell venni a nyújtandó ismereteknek alkalmazhatóságát, hasznosságát, mert ha valamely ismeretnek gyakorlati használata a mindennapi életszükségletekkel való összefüggésénél fogva nyilvánvaló, ez biztosítja a hallgatóságnak érdeklődését, s egyúttal biztosítja a hallgatóságnak munkájában a tudása és hivatása közötti kapcsolat megteremtését. Végül az előadások egységes

anyagot öleljenek fel, mert minden részleges ismeretnek az egészszel való összefüggése adja meg a jelentőségét.

A szabadoktatás célját az itt ismertetett szempontok figyelembevételével csak megfelelő előadók valósíthatják meg, azért döntő jelentőségű a szabadoktatásra hivatott egyéneknek megválasztása. Az előadó rendelkezék rendszeres és széleskörű tárgyismerettel, mert a biztos tudás az ismeretnyújtásnak legalapvetőbb feltétele. A tárgyi tudás azonban egymagában nem elegendő, sőt teljes eredménytelenséggel járhat, ha az előadó nem alkalmazkodik előadásmódjában a hallgatóság szellemi színvonalához. Az előadónak továbbá a helyi vonatkozásokkal minden téren ismerősnek kell lennie, mert egyrészt csak így tud gyakorlatilag alkalmazható ismereteket nyújtani, másrészt csak így tudja a helybeli társadalmat a maga céljának megnyerni. Ennek a szempontnak érvényesítése végett célszerű a helybeli értelmiség köréből is egy-egy előadót választani, sőt magából a néposztályból is egy-egy értelmes és népszerű polgárt. Ennek a szempontnak még társadalmi jelentősége is van, mert az egyes társadalmi osztályok között oly műveltségbeli érintkezést létesít, mely elősegíti a népek haladását.

Teljessé teszi a szabadoktatás képét intézményeinek megismerése és kialakulásuknak története. Az intézmények, amelyeknek kialakulása hat évtized alatt történt, a következő fejlődési fokokat mutatják: A szabadoktatásnak csiráiként tekintendők az egyes előadások, amelyeknek célja az, hogy irányt adjanak a nép érdeklődésének; de mivel egymással össze nem függő kérdések tárgyalására szorítkoznak, bár ezek a kérdések rendszerint időszerűek, a tartós érdeklődést nem tudják megalapozni, s így inkább csak a sorozatos előadások és tanfolyamok bevezetéseként tekintendők. A sorozatos előadások anyaga egymással már eszmei kapcsolatban van. Noha ez a kapcsolat szervezeti még nem mondható, az egyes előadásokkal szemben mégis haladást jelent. Tartósabb hatást érhetünk el tanfolyamok rendezése útján, mert a különböző tárgykörök anyaga egymással szervesen összefüggő egészet alkot. A szabadoktatásnak felsőfokú intézménye a népfőiskola és a szabadegyetem. A népfőiskola intézménye a nemzeti műveltség fejlődésében fordulóponthoz jelent, mivel az általános műveltségnek súlypontját tevő klasszikus műveltség helyett a nemzeti műveltséget veszi alapul.

A népművelés gondolatát a magyar tanítószolgálat a 70-es években fejezte ki először, amikor az első egyetemes tanítói gyűlésen, 1870-ben kimondotta, hogy minden helységben népművelő egyesületet kell alakítani. A későbbi idő folyamán az állam és a Magyar Gazdaszövetség törekedett a szabadoktatás gondolatának megvalósítására.

1909-ben Apponyi Albert miniszter társadalmi tanfolyamot szervez, résztvesznek benne a tanítóképző-intézeti tanárok, a gazdasági szaktanárok és az erdészeti körében alkalmazott tisztviselők. 1919-ben Huszár Károly miniszter szabadoktatási előadóképző tanfolyamot rendez Budapesten, Pápán, Sárospatakon és Kiskúnyfélegyházán. 1921-ben Vass József miniszter népművelési tanfolyamokat rendez tanítóképző-intézeti tanárok, polgári iskolai tanárok és elemi iskolai tanítók számára.

A Magyar Gazdaszövetség 1904-ben megnyitja az első szociális kurzust. 1905-ben egyrészt előadások rendezése végett a Széchenyi-szövetségbe tömöríti főképen a főiskolai ifjúságot, másrészt szociális kurzusokat létesít tanítójelöltek, tanítók, papnövendékek és lelkészek

számára. Ugyanekkor erősen hangsúlyozza a szociális kurzusoknak országos szervezetét, amely 1912-ben Országos Szabadoktatási Tanács címen meg is alakult. Ugyancsak a Magyar Gazdaszövetség 1914-ben Bajaszentivánon gazdaginnáziumot létesít, majd 1920-ban Jászberényben megnyitja az első népfőiskolai tanfolyamot.

A népfőiskola eszméje Dániából indult ki; ott 1844-ben létesült az első népfőiskola. Megalakulását hosszas társadalmi küzdelmek előzték meg. A művelt osztály félt a haladó nép erejétől, a parasztosztály pedig vonakodott elismerni a művelt osztály képviselőit, mert azok nem ismerhetik a nép viszonyait. A mozgalom Grundtvig nevéhez fűződik; ő felismerte, hogy a nemzeti életnek felfrissítése csak népművelés útján lehetséges. Hangsúlyozza a többtermelést, melyet csak a szellemi és gyakorlati élet találkozása valósíthat meg. A népfőiskolai mozgalom olyan jelentős szellemi és gazdasági átalakulást eredményezett Dániában, hogy 1864-ben Schleswig és Holstein elvesztése nem okozott társadalmi és gazdasági összeomlást.

Dán hatás alatt a legtöbb külföldi államban alakultak népfőiskolák. Minálunk a népfőiskolai mozgalom 1913-ig csupán elméleti volt. Legelőször Guttenberg Pál foglalkozik a parasztegyetem gondolatával 1895-ben megjelent munkájában. Jelentős hatással Czettler és Brandsch munkái voltak, mert az említett két író nem elégszik meg a külföldi mozgalmak ismertetésével, hanem a magyar szükségletek figyelembevételével egyrészt irányelveket ad arra nézve, hogy nálunk mi volna a népfőiskola rendeltetése, másrészt a megalakításra ad útbaigazításokat. A tulajdonképeni mozgalom Ispánovits Sándor tervezetével indul meg, melyet 1907-ben a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak nyújtott be s amelyet Czettler 1913-ban önálló előadás keretében ismertetett. Azóta az állam is, a társadalom is foglalkozik a népfőiskola létesítésének eszméjével, s általában ezeknek a mozzanatoknak köszönhető, hogy 1920 december 3-án Szegeden megnyílt az első magyar népfőiskola.

Hogy a szabadoktatás a népművelés terén állandó és egységes hatást biztosítson, országos szervezésére van szükség. Legfőbb irányító az Országos Szabadoktatási Tanács; fennhatósága alá tartoznak a megye székhelyén működő megyei és a tanfelügyelői kirendeltség helyén működő Szabadoktatási Bizottságok.

A szabadoktatás eszméjének nemzeti és társadalmi jelentőségéből önként következik, hogy részben az állam, részben a társadalom van hivatva intézményeinek megvalósítására. Ennek az eszmének megvalósításától várható a népben szunnyadó és eddig ki nem használt erőnek a nemzet életét felfrissítő hatása, mely abban fog majd kifejeződni, hogy a folytonosan elégedetlen, s ebben az elégedetlenségben önjerejét veszítő néposztály végre békésen beleilleszkedik a nemzet életébe és az egyöntetű fejlődésnek biztos alapjául szolgál.

Raddák Olga.